

А.П. Каніщенко

Уроки навчання грамоти за “Букварем”

Посібник для вчителя

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.268.1УКР
К19

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист Міністерства освіти і науки України
№ 1/11–9990 від 04.12.2009 р.)*

Каніщенко А.П.

К19 Уроки навчання грамоти за “Букварем”: Посібник для вчителя. —
Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. — 192 с.

ISBN 978-966-10-1372-7

У посібнику подано розробки уроків навчання грамоти для 1-го класу відповідно до “Букваря” (авт. Каніщенко А.П., 2010 р.), наведено методику ознайомлення учнів із звуком, буквою, різні види роботи над мовним матеріалом, вправи для розвитку зв’язного мовлення тощо.

Для вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, студентів педагогічних навчальних закладів та батьків.

ББК 74.268.1УКР

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1372-7

© Навчальна книга – Богдан,
майнові права, 2011

ДОБУКВАРНИЙ ПЕРІОД

Тема. СЛОВО. РЕЧЕННЯ (на матеріалі суспільно-політичної лексики) (с. 3).

Мета. Ознайомити дітей з термінами й умовними позначками понять *слово, речення*.

1. Учитель пропонує дітям роздивитися сюжетний малюнок на третій сторінці Букваря і послухати вірш-загадку В. Байкової.

ЯКЕ ЦЕ МІСТО?

Воно відоме в світі.	стоять, мов чародії.
Каштани в ньому квітнуть.	Віддавна — це столиця.
Будинки тут високі,	Ну?! Хто з вас здогадається,
Дніпро тече широкий,	як місто називається?
ворота Золотії	(Київ)

Учитель повідомляє дітям, що слово-відгадка “Київ” і буде тим словом, яким можна назвати сюжетний малюнок, а на сторінці Букваря це слово відтворено умовною позначкою : коротка вертикальна лінія з приєднаною до неї горизонтальною прямою означає слово з великої букви, або слово, яким починається речення.

— Слово або кілька слів, які виражають закінчену думку, є реченням. (*Київ*.)

Для прикладу з дітьми опрацьовується і така модель:

 — . (*Київ — столиця України*.)

Діти мають усвідомити, що кількість прямих горизонтальних рисок означає кількість слів у реченні. За завданням учителя школярі відповідають на запитання: “Яке місто Київ?” Приклад відповіді: *Київ — чудове (зелене, історичне, улюблене, красиве) місто*.

Діти складають речення з трьох слів і переконуються, що вони використали два слова, які були у запитанні вчителя, а замість питального слова (*яке?*) додали ознаку. Таким чином вони повідомляють: *Київ — історичне місто. — .*

(*Київ — чудове місто*.)

Далі робота проводиться за методикою: запитання — відповідь — побудова моделі.

Учитель: Яка центральна вулиця Києва?

Учні: ↓₁ ↓₂ ↓₃ Хрещатик.

Учитель: Кого ми бачимо на Хрещатику?

Учні: ↓³ ↓⁴ ↓¹ ↓² школярів.

(Учитель пояснює дітям, що “маленькі” слова позначаються коротшою прямою лінією.)

— Як зодягнуті школярі?

 ↓² | ↓¹ святково.

— Яке свято сьогодні у нас?

 ↓⁴ ↓³ ↓² | ↓¹ 1 вересня.

2. Учням доречно прочитати вірші про Київ, Україну і вибірково завчити напам'ять один з них або окрему строфу.

Сонечко весняне,

лагідне, ясне.

У цвіту каштани

радують мене.

Квітне, молодіє

в щасті і добрі

мій любий Київ —

місто на Дніпрі.

Грицько Бойко

РІДНИЙ КРАЙ

Водограй,

полів розмай,

зелен гай,

ліщина ...

Все це рідний

любий край —

наша Батьківщина.

Пам'ятай, не забувай

батьківську

стежину.

Прикрашай,

шануй свій край.

Дім свій —

Батьківщину.

Варвара Гринько

Після цього діти вчаться декламувати за зразком, поданим учителем, пригадують і розповідають вірші, які вивчали раніше самостійно.

Підсумок уроку.

— Що нового ви дізналися сьогодні на уроці? (Дізналися, що таке речення; ознайомилися з моделями речень; навчилися складати речення; усвідомили порядок слів у реченні.)

— Відповідайте на поставлені запитання побудованими вами реченнями.

Учитель: Як називається наша держава?

Діти: ↓³ | ↓¹ ↓² (Україна.)

Учитель: Як називається столиця України?

Діти: ↓³ | ↓¹ ↓² (Київ.)

Підсумок уроку.

— Якою буквою позначається твердий звук [б] та його пом'якшена вимова? (*Буквою “бе”*)

— Де може стояти буква “бе” у словах? (*На початку, в середині, в кінці.*)

— Який вид роботи сподобався вам найбільше? (*Самостійні відповіді дітей.*)

— Про значення яких слів ви дізналися вперше?

Тема. ЗВУК [ґ]. ПОЗНАЧЕННЯ ЙОГО БУКВАМИ *Г, г* (“ге”) (*с. 82–83*).

Мета. Ознайомити учнів з буквою “ге” на позначення звука [ґ].
Вчити правильно друкувати, читати склади, слова з цією буквою; розвивати мову і мислення, зв'язне мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Методика роботи над звуком.

1. Розвиток фонематичного слуху.

— Послухайте загадку, відгадайте її. Вимовте слово-відгадку, протягуючи під час вимови перший звук.

Гречка в полі, жито в полі,
а ось тут, у глибині,
виростають парасолі,
хоч маленькі, та смачні!
Ми зібрали їх у лісі
після теплого дощу.
А матуся їх — дивіться! —
покришила до борщу!
(*Гриби*)

Учні промовляють за вчителем: *г-г-г-гри-би*, виділяючи звук [ґ], повторюють кілька разів.

За завданням учителя діти називають слова з [ґ] з тексту загадки, виділяють звук протяжною вимовою на початку слова: *г-г-г-ре-чка, г-г-г-либині*.

2. Артикуляція звуку [ґ].

Учитель пояснює, що під час вимови [ґ] задня стінка глотки зближується з коренем язика; голосові зв'язки напружені, тому під

струменем видихуваного повітря чується голос, [г] — звук приго-
лосний, вимовляється дзвінко.

Учні вимовлять кілька разів виучуваний звук, запам'ятовуючи
і тренуючись у правильному положенні мовних органів у ротовій
порожнині.

3. Визначення позиції звука [г] у словах.

Учитель читає скоромовку, учні повторюють за ним, вивча-
ють напам'ять і доходять висновку, що в усіх словах, крім слова
відганяє, виучуваний звук чується на початку.

Гуси, гуси, гусенята!
Гусенята гарні в Гната.
Гей! Гей! — Гнатко гукає,
гусачка Гнат відганяє.

— А зараз послухайте вірш Антоніни Назаренко і назвіть сло-
ва зі звуком [г], які запам'ятали.

Густі жита, моря глибокі,
стрімкі річки голубоокі,
гаї, поля, високі гори,
безмежні сонячні простори.
Це ти, прекрасна Україна,
найкраща на землі країна!

Діти називають слова: *густі, глибокі, голубоокі, гаї, гори*; ви-
значають місце звука [г] у цих словах; складають звукову модель
слова, в якому перші п'ять букв утворюють назву птаха. (*Голубо-
окі*).

Учитель пропонує дітям вимовити слова: *гори — гірка; гір-
лянда — горизонт; гіпюр — горила* і зробити висновок про вимову
перших звуків у кожній парі слів. (*Звук [г] з наступним [і] вимов-
ляється пом'якшено — [г']*).

4. Збагачення активного словника учнів лексикою зі звуком [г].

— Послухайте скоромовку.

ГОРОБЧИК

Цвірінчить горобчик, —
сів спочить на стовпчик.
Горобчик цвірінчить —
на стовпчик сів спочить.

— Про яку пташку мовиться у скоромовці? (*Про горобчика.*)

— Назвіть частини тіла горобчика, у назві яких є звук [г]. (*Го-
лівка, кігтики, грудка.*)

Аналіз вірша.

— У якому вінку йшло гаряче літо? (*Золотистому.*)

— Хто всміхався літечку? Зачитайте.

— Кому літо розповіло про навколишню красу і мову природи? (*Мар'яночці малій.*)

— До чого поетеса закликає дітей?

Після аналізу діти читають вірш рядами: 1-й ряд — 4 рядки; 2-й ряд — 4 рядки; 3-й ряд — 6 рядків; останні 2 рядки читає вчитель.

— Діти, влітку ви будете відпочивати серед краси природи рідної землі, тож запам'ятайте, що красою землі треба милуватися, а не “ображати” її. Тому я вас дуже прошу послухати уважно вірш Анатолія Костецького, щоб поводитися так, як ваш ровесник, про якого розповідає поет.

НЕ ХОЧУ

Метелика ловити я не хочу:

він — квітка неба, хай живе собі!

Хай крильцями барвистими тріпоче,
щоб радісно було мені й тобі!

І квітку лісову не стану рвати,

її додому я не понесу,

бо вдома їй джмеля не погойдати

і не попити ранками росу!

І ні стеблинку, гілку чи травинку

я не ображу:

це — страшенний гріх!

Бо в кожній з них

живе тремка живинка,

що світиться довірою до всіх ...

— Давайте завчимо цей вірш напам'ять, щоб він став вашим девізом: “Не буду завдавати шкоди природі!”

Підсумок уроку.

— Який настрої у вас напередодні канікул?

— Де плануєте разом з батьками відпочивати?

— Як будете ставитися до природи рідного краю?

— А на завершення уроку послухайте ще один вірш Анатолія Костецького.

КАНІКУЛИ

“Канікули! Канікули!” —
співає все навколо.
Канікули, канікули
у школі!
А що таке канікули?
Це літні дні барвисті,
це час,
коли нам ніколи
хоча б на мить
присісти,
бо треба мчати босими
наввипередки
з вітром,
з густих лісів
приносити
горіхів повні відра.
Це час
у річці хлюпатись,
підсмажувати спини
і зранку
в лузі слухати
тонку струну бджолину ...
Це час,
коли за хлопцями
ми скучим, як ніколи,
і нам
страшенно схочеться
скоріше знов до школи!

ЗМІСТ

ДОБУКВАРНИЙ ПЕРІОД	3
Тема. Слово. Речення.....	3
Тема. Складові моделі слів.....	6
Тема. Звукові моделі слів	9
Тема. Розвиток логічного мислення та усного зв'язного мовлення.....	12
Тема. Збагачення активного словника молодших школярів назвами й ознаками предметів.....	15
Тема. Розвиток зв'язного мовлення.....	17
Тема. Текст.....	19
Тема. Пропедевтичне ознайомлення зі словами, близькими за значенням.....	22
БУКВАРНИЙ ПЕРІОД	25
Тема. Звук [а]. Позначення його буквами <i>А, а</i> (с. 18–19)	25
Тема. Звук [у]. Позначення його буквами <i>У, у</i> (с. 20–21)	28
Тема. Звук [о]. Позначення його буквами <i>О, о</i> (с. 22–23)	33
Тема. Звук [и]. Позначення його буквами <i>И, и</i> (с. 24–25).....	38
Тема. Звук [м]. Позначення його буквами <i>М, м</i> (с. 26–27)	42
Тема. Звук [і]. Позначення його буквами <i>І, і</i> (с. 30–31)	45

Тема. Звуки [н], [н'].	
Позначення їх буквами <i>Н, н</i> (“ен”) (с. 32–33)	50
Тема. Звук [в]. Позначення його буквами <i>В, в</i> (“ве”) (с. 36–37).....	54
Тема. Звуки [л], [л'].	
Позначення їх буквами <i>Л, л</i> (“ел”) (с. 40–41)	59
Тема. Звуки [с], [с'].	
Позначення їх буквами <i>С, с</i> (“ес”) (с. 44–45) .	63
Тема. Звук [к]. Позначення його буквами <i>К, к</i> (“ка”) (с. 48–49).....	67
Тема. Звук [п]. Позначення його буквами <i>П, п</i> (“пе”) (с. 52–53).....	71
Тема. Звук [р]. Позначення його буквами <i>Р, р</i> (“ер”) (с. 56–57)	75
Тема. Звуки [т], [т'].	
Позначення їх буквами <i>Т, т</i> (“те”) (с. 60–61) .	80
Тема. Звук [е]. Позначення його буквами <i>Е, е</i> (с. 64–65).....	85
Тема. Звуки [д], [д'].	
Позначення їх буквами <i>Д, д</i> (“де”)(с. 66–67)	89
Тема. Звуки [з], [з'].	
Позначення їх буквами <i>З, з</i> (“зе”)(с. 70–71)	93
Тема. Позначення м'якості приголосних на письмі	
знаком м'якшення (ь) (с. 74–75)	97
Тема. Звук [б]. Позначення його буквами <i>Б, б</i> (“бе”)(с. 78–79)	100
Тема. Звук [г]. Позначення його буквами <i>Г, г</i> (“ге”) (с. 82–83).....	105
Тема. Звук [ґ]. Позначення його буквами <i>Ґ, ґ</i> (“ге”) (с. 86–87).....	109
Тема. Звук [ч]. Позначення його буквами <i>Ч, ч</i> (“че”) (с. 90–91)	113
Тема. Букви <i>Й, й</i> (“ій”) на позначення звука [й] (с. 94–95).....	117
Тема. Звук [х]. Позначення його буквами <i>Х, х</i> (“ха”) (с. 98–99).....	121
Тема. Букви <i>Я, я</i> на позначення звуків [йа] та [а] (с. 102–103).....	126
Тема. Звук [ж]. Позначення його буквами <i>Ж, ж</i> (“же”)	
(с. 106–107).....	130
Тема. Звук [ш].	
Позначення його буквами <i>Ш, ш</i> (“ша”) (с. 110–111).....	136
Тема. Букви <i>Ї, ї</i> на позначення звуків [йі] (с. 114–115)	139
Тема. Звуки [ц], [ц'].	
Позначення їх буквами <i>Ц, ц</i> (“це”) (с. 118–119)	142
Тема. Букви <i>Ю, ю</i> на позначення звуків [йу] та [у] (с. 122–123)	146
Тема. Букви <i>Є, є</i> на позначення звуків [йе] та [е] (с. 126–127).....	151
Тема. Букви <i>Щ, щ</i> (“ща”) на позначення звуків [шч] (с. 130–131) ...	154

Тема. Звук [ф]. Позначення його буквами <i>Ф, ф</i> (“еф”) (с. 134–135)	160
Тема. Буквосполучення <i>дз</i> на позначення звуків [дз], [дз'] (с. 138–139)	165
Тема. Буквосполучення <i>дж</i> на позначення звука [дж] (с. 142–143)	169
Тема. Апостроф (с. 146–147)	173
ПІСЛЯБУКВАРНИЙ ПЕРІОД	177
Рідна країно! Я твоя дитина! Сонячний дім (с. 148–149)	177
Петрусь і подарунки (с. 150–151).....	178
Сильніше за силу (с. 152–153)	180
Ліс і струмок (с. 154–155).....	182
Варення (с. 156–157).....	184
Люби свій край (с. 158–159).....	185

Навчальне видання

КАНИЩЕНКО Антоніна Пантелеймонівна

УРОКИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ЗА “БУКВАРЕМ”

Посібник для вчителя

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Наталія Будна, Любов Левчук*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Комп'ютерна верстка *Галини Тернопільської*

Підписано до друку 27.10.2010. Формат 60x84/16 Папір друкарський.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. 11,16. Умовн. фарбо-відб. 11,16.

Видавництво "Навчальна книга – Богдан"
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua, office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1372-7

